

pisana riječ i dr.). U radu »Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u Provinciji sv. Leopolda Mandića franjevac kapucina« (269–275) fra Mirko Kemiveš analizira propovijed posvećenu sv. Antunu koju je objavio kapucin fra Štefan Zagrebec u djelu »Hrana duhovna« (Zagreb 1723.), a u nastavku izlaganja opisuje štovanje sv. Antuna u kapucinskim crkvama u Hrvatskoj (Zagreb, Rijeka, Varaždin, Karlobag). Činjenicu da je štovanje sv. Ante Padovanskog u Provinciji franjevaca trećoredaca glagoljaša« bilo iznimno rašireno potkrepljuje fra Petar Runje (277–285) navođenjem podataka o najstarijim liturgijskim knjigama na staroslavenskom jeziku i glagoljskom pismu, koje su trećoreci koristili od početka svojega djelovanja na hrvatskim prostorima.

U nastavku se obrađuje nekoliko općih tema. Fra Anđelko Barun predstavlja pobožnost zvanu »Kruh sv. Ante« (287–306), koja je nastala i poznata u čitavome svijetu kao institucionalizirani oblik davanja milodara za kruh gladnima na čast sv. Anti. »Sv. Antun u hrvatskoj književnosti, s posebnim osvrtom na propovijedi o. Hilariona Gašparotija« tema je razmatranja Josipa Bratulića (307–336). Fra Hrvatinić Gabrijel Jurišić raščlanjuje brojne hrvatske prijevode pjesme »Si quaeris«, koju je bl. Julijan iz Speyera († 1250.) spjevao i uglazbio u čast sv. Antuna (»Hrvatski prijevodi pjesme Si quaeris«, 337–366). Statističke podatke o broju crkava posvećenih padovanskome svecu i temeljne podatke o »Ikonografiji sv. Antuna Padovanskoga u Hrvatskoj« iznosi fra Anđelko Badurina (367–378). »Hrvatski glazbenici sv. Antunu u čast« naslov je rada fra Izaka Špralje (379–389) u kojemu se ističe prisutnost glazbene baštine posvećene sv. Antunu na hrvatskim prostorima, od ranoga srednjeg vijeka do najnovijeg vremena. Vrijednost te bogate glazbene baštine je i prisuće sva tri liturgijska jezika koji su se upotrebljavali u Hrvatskoj (latinski, crkveno-slavenski hrvatske redakcije i živi hrvatski jezik). Na osnovi znanstvenih ekspertiza izvršenih u prigodi rekognicije posmrtnih ostataka sv. Antuna 1981. godine, Stella Fatović-Ferenčić i Vladimir Dugački iznose mišljenje o »Zdravstvenom stanju i uzroku smrti sv. Antuna Padovanskog« (391–398). Cjelina završava iznimno vrijednom »Bibliografijom o sv. Antunu Padovanskom na hrvatskom jeziku« (gotovo 2000 jedinica) koju je sastavio Petar Rogulja (399–516).

U dodatku Zbornika fra Hrvatinić Gabrijel Jurišić objavljuje mali izbor tekstova pod zajedničkim imenom »Hrvatska pisana riječ o sv. Antunu Padovanskom« (tekstovi Tome Babića, Petra Kneževića, Ivana Radonića i Ive Perana, 519–559). Glavni urednik Zbornika autor je i kratkog priloga o popratnim zbivanjima tijekom održavanja znanstvenoga skupa o sv. Antunu Padovanskom (560–568). Na kraju Zbornika nalaze se kazala osobnih i zemljopisnih imena (569–581), popis suradnika u Zborniku (582–583), opći podaci o izdanjima zbornika »Kačić« (584–588) te sadržaj (589–592).

Lovorka ČORALIĆ, Zagreb

Fra JOSIP ANTE SOLDI, **Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću**, knjiga druga, Ogranak Matice hrvatske u Sinju, Sinj 1997., 463 str.

Grad Sinj i Sinjska krajina u 18. stoljeću, poglavito njihova demografska, gospodarska, društvena, kulturna i vjerska sastavnica, tematski su okvir druge knjige iz pera proučavate-

lja sinjske povjesnice – fra Josipa Ante Solde (osvrst na prvu knjigu istoga naslova vidi u »Croatica christiana periodica«, god. XX, br. 37, Zagreb 1996., str. 99–101). Drugi, opsegom ne manji nastavak dvosveščane monografije, podijeljen je u više tematskih cjelina u sklopu kojih se, raščlanjene na manja poglavlja, razmatraju ključne sastavnice sinjske prošlosti u posljednjem stoljeću vladavine Mletačke Republike. U uvodnom slovu (5–6) autor nas sažetim tekstom uvodi u razdoblje sinjske povijesti nakon završetka drugog morejskog rata (nazivan još i mali ili sinjski rat, 1714.–1718.), tijekom kojega se zbio i prijeloman događaj – turska opsada grada (7.–14. VIII. 1715.) – u kojoj je junačkom obranom Sinja skršena turska premoć na ovim prostorima. Pojašnjavajući potom onodobno državno i političko uređenje Dalmacije i sinjskoga kraja, autor ukratko iznosi temeljne značajke Prevedre Republike u 18. stoljeću (7–14). Konačnim protjerivanjem Turaka iz Sinjske krajine otvorene su mogućnosti za demografsku obnovu toga kraja (poglavljje »Demografsko oživljavanje«, 15–40). Na osnovi premjeravanja zemljišta i popisa vlasnika u sinjskome kraju prema tadašnjim banderijama (1725.–1729.), koje je dao načiniti mletački državni mjernik Alessandro Alberghetti (podaci iz Povijesnoga arhiva u Zadru, katastarski spisi Dalmacije), autor raščlanjuje demografsko stanje Krajine, imovne prilike te razmještaj obitelji u pojedinim selima. Cjelina »Građansko i vojno uređenje. Sanitarni kordon« (41–72) sadrži osvrt na ustroj upravne i sudske vlasti u Krajini (u gradu i po okolnim selima), kao i na vojno uređenje koje je mletačka vlast ustrojila nakon okončanja ratova sa Turcima. Redovna vojska (hrvatska konjica i ultramarini) bila je smještena u tvrđavi i u kvartirima podno nje, a osnovna upravna jedinica vojnog banderijskog sustava bila je serdarija. Kao vodeće serdarske obitelji u Sinjskoj krajini autor izdvaja Grabovce i Vučkoviće (poglavito istaknutoga fratra Pavla Vučkovića). Pogubne posljedice višestrukih haranja kuge i drugih bolesti nagnale su mletačku vladu da ustanovi pogranični sigurnosni sustav kordona s ciljem učinkovite primjene brojnih zdravstvenih i sigurnosnih mjera (izgradnja 65 stražarnica). Razmatrajući, nadalje, gospodarstvo sinjskoga kraja (73–102), autor se ponajprije bavi odnosima u poljodjelstvu (način razdiobe posjeda nakon drugog morejskog rata) te posjedima starije generacije veleposjednika (imanja u vlasništvu obitelji serdara i harambaša, građanskih obitelji i franjevačkog samostana). Veliki zemljoposjedi, trgovina i unosne državne službe omogućili su ekonomsko uzdizanje novih građanskih obitelji (Buljan, Midenjak, Radonjić–Verunčić i dr.). Istodobno je akumulacija posjeda manjeg broja obitelji nastajala na štetu osiromašenih seljaka, koji su, u nemogućnosti da vrate novčane pozajmice, ustupali svoje sitne čestice (»Uzdizanje novih građanskih obitelji«, 103–152). U sažetim poglavljima »Stočarstvo« (153–158) i »Mlinarstvo« (159–168) autor iznosi podatke o značaju ovih privrednih grana u svakodnevnom životu stanovnika sinjskih sela. Za grad Sinj i širu okolicu od iznimne je važnosti bila tranzitna trgovina, poglavito prometna povezanost s Bosnom i dalmatinskom obalom (169–197). Nasuprot relativno dobro razvijenoj i za mnoge Sinjane unosnoj trgovačkoj djelatnosti, zanatstvo (197–202) nije imalo izrazitiju ulogu u gospodarstvu. Pozornosti istraživača vrijedno je, međutim, nastojanje sinjske građanske obitelji Lovrić koja je, podupirući iskapanje željeza na Dinari, dala podići prvu talionicu u južnoj Hrvatskoj (203–226). Zasluge za unaprjeđenje rada u sinjskim rudnicima imala je i trogirski obitelj Garanjin, posebice fiziokratski pisac Ivan Luka (1764.–1841.), autor niza rasprava o mogućnostima gospodarskog razvoja Dalmacije.

»Život na selu« (227–251) naslov je cjeline u kojoj autor, služeći se bilježničkim spisima iz Povijesnoga arhiva u Splitu i etnografskim zapisima Ivana Lovrića, razmatra svakodnevlje sinjskih sela, poglavito njegovanje seoske kulture (pjesme i plesovi). Cjelina »Izgled grada Sinja« (253–292) sadrži podroban opis tadašnjega urbanističkog razvoja grada podno utvrde (razmještaj vojničkih kvartira, ulica, način gradnje zgrada, interijeri kuća i kultura stanovanja građanskih obitelji, samostan i crkva franjevacca i dr.). Vjerski život (293–342) žiteljstva Sinjske krajine u 18. stoljeću usmjeravan je pastoralnim radom franjevacca i župnikâ po selima. Izniman značaj u duhovnom životu vjernika imalo je štovanje Majke od Milosti ili Gospe Sinjske. Duhovni život u sinjskome svetištu autor zorno predstavlja na osnovi »Običajnika« fra Petra Filipovića iz 1752. godine, podrobno opisujući službu Božju u blagdanske dane, iskazivanje pobožnosti Blaženoj Djevici Mariji, dušobrižništvo dijecezanskih svećenika, djelovanje sinjskih bratovština, procesije i ophode, crkvenu glazbu te niz drugih sastavnica iz bogatog vjerskog života katoličkoga puka. Sinjska krajina je tada bila podijeljena na župe i kapelanije (353–356), a većinu su župa providali franjevci, upravno podređeni samostanima Provincije Presvetoga Otkupitelja. Posljednja cjelina monografije odnosi se na kulturne prilike u sinjskom kraju (357–420). Autor posebice razmatra rad franjevačke škole, poučavanje mladeži u temeljnim znanjima te naglašava značajni doprinos franjevačkog redovništva u podizanju kulturno-prosvjetnog života sinjskoga kraja. U manjim poglavljima zasebno se razmatraju kulturni, znanstveni i prosvjetni prinosi istaknutih sinjskih fratara – Filipa Grabovca, Petra Kneževića, Ivana Lovrića i dr. Sinj, viđen očima drugih, predstavljen je raščlambom putopisa Alberta Fortisa i odgovorima Ivana Lovrića te zapisima engleskih spisatelja koji su poticaje za svoja, najčešće romantičarska djela, nalazili u njima »egzotičnim« krajolicima Dalmatinske zagore. Knjiga završava pregledom korištenih izvora i literature (421–435), kazalom osobnih i zemljopisnih imena (437–457) te sadržajem (459–463).

Povjesnica Sinja i Sinjske krajine u 17. i 18. stoljeću bogata je događajima koji će svojim posljedicama obilježiti život naroda ovoga kraja u nadolazećim stoljećima. Ratovi s Turcima, junačka obrana grada 1715. godine, serdari i harambaše, hajduci i narodni junaci, fratri i štovanje čudotvorne Gospe Sinjske, viteške igre i alka, iznimno su privlačna građa za svakog proučavatelja povijesne i kulturne baštine južne Hrvatske. Dvosveščana monografija istraživača sinjske povijesti – fra Josipa Ante Solde – rezultat je višegodišnjeg autorovog mukotrpnog rada i iščitavanja raznorodnih vrela iz dalmatinskih i talijanskih (mletačkih) arhiva. Slojevitim pristupom problematici i opsežnošću podataka koje knjiga donosi, hrvatska je historiografija dobila vrsno djelo i poticajan primjer za izradbu sličnih monografija o prošlosti hrvatskih krajeva.

Lovorka ČORALIĆ, Zagreb

KREŠIMIR KUŽIĆ, **Povijest Dalmatinske zagore**, Književni krug: Biblioteka znanstvenih djela, sv. 87, Split 1997., 392 str.

Dalmatinska zagora dio je južne Hrvatske omeđen bilima Trtra, Velikog Jelinka, Kozjaka, Mosora, područjem Poljica, rijekom Cetinom i Cetinskom krajinom, bilom Svilaje i Mose-